

Sammanfattning

Sedan 1971 har årliga undersökningar av skolungdomars alkohol-, narkotika-, tobaks- och sniffningsvanor genomförts. Undersökningarna har utförts på riksrepresentativa urval i årskurs 9. Fram till och med 1983 deltog årligen även elever i årskurs 6 och därefter har dessa studerats vartannat år. Undersökningarna har genomförts som anonyma gruppenkäter i klassrummen. I 2003 års undersökning deltog 3 765 elever i årskurs 6 och 5 226 i årskurs 9. Bortfallet var 9 respektive 14 procent.

Årskurs 6

Alkoholvanorna i årskurs 6 var relativt oförändrade under större delen av 1970-talet. Mellan 1977 och 1987 sjönk andelen alkoholkonsumenter från 63 till 42 procent bland pojkarna och från 56 till 23 procent bland flickorna. Andelen ökade mellan 1989 och 1991 till 48 procent av pojkarna och 30 av flickorna. Pojkarnas andel minskade därefter t o m 1997 års undersökning då 40 procent var alkoholkonsumenter, men ökade åter 1999 till 46 procent. I de senaste två undersökningarna har andelen alkoholkonsumenter minskat bland pojkarna. I 2003 års undersökning var andelen 40 procent. Flickornas andel har sedan 1991 legat på omkring 30 procent, men ökade till 39 procent år 2001. I den senaste undersökningen minskade andelen åter och uppgick till 32 procent.

När det gäller de enskilda dryckerna finner man att andelen konsumenter av folköl, starköl, vin och sprit ökade mellan 1989 och 1991 års undersökningar. Andelen konsumenter ökade därefter för samtliga drycker fram till 1997. I 2003 års undersökning har andelen konsumenter av samtliga drycker minskat något bland pojkarna. Bland flickorna har andelen konsumenter av samtliga drycker minskat jämfört med 2001 års undersökning, men jämfört med åren innan är nivån ungefär densamma.

Det är få elever i årskurs 6 som druckit alkohol så att de känt sig berusade.

Mellan 1987 och 1989 års undersökningar skedde en markant ökning av andelen elever som röker. Därefter gick andelen rökare tillbaka och andelen rökare har sedan 1991 varit mellan 3 och 4 procent bland pojkarna för

i den senaste undersökningen nå ner till 2 procent. Andelen rökare bland flickorna har legat någon procentenhet högre och minskade till 3 procent i 2003 års undersökning.

I årskurs 6 är det få som har använt narkotika. I 2003 års studie var det ca 1 procent av eleverna uppgav detta.

Andelen som sniffat i årskurs 6 har varit stabil, med undantag av 1995 då värdena var högre. I 2003 års undersökning hade 3 procent bland pojkarna och 1 procent bland flickorna sniffat någon gång.

Årskurs 9

Pojkarnas alkoholvanor var relativt oförändrade under början och mitten av 1970-talet, medan flickorna ökade sin konsumtion under samma period. Både hos pojkarna och flickorna minskade andelen alkoholkonsumenter under större delen av 1980-talet och var ca 75 procent i slutet av det decenniet. Under 1990-talets första hälft noterades en svag uppgång. Därefter har andelen, med undantag för de två första åren under 2000-talet, minskat. Andelen alkoholkonsumenter bland flickorna var relativt konstant under slutet av 1990-talet, men har minskat i de två senaste årens undersökningar.

De första åren på 1990-talet ökade andelen konsumenter av folköl, starköl och sprit. För folköl fortsatte ökningen något fram till 1995, för att under de senaste åren åter minska för bägge könen. Även andelen konsumenter av starköl gick tillbaka något under 1990-talets slut. Under de två första åren på 2000-talet märktes en uppgång av andelen starkölskonsumenter bland pojkarna, men därefter har andelen åter minskat. Andelen vinkonsumenter bland pojkarna sjönk under 1990-talet och har fortsatt att sjunka under 2000-talet. Motsvarande värden bland flickorna var relativt oförändrade under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet, men har i de två senaste undersökningarna minskat. Andelen konsumenter av sprit har legat på ungefär samma nivå sedan mitten av 1990-talet för att i de senaste undersökningarna minska något. Generellt kan man säga att det är fler pojkar än flickor som dricker öl medan det är fler flickor som dricker vin och sprit.

Andelen som brukar dricka förhållandevis stora mängder folköl (5 burkar eller mer) vid varje tillfälle ökade, särskilt bland flickorna, under 1990-talet fram till 1997-års undersökning. Därefter har den minskat både bland flickorna och pojkarna. Motsvarande mängder för starköl låg relativt konstant under 1990-talet för att öka något de senaste åren bland poj-

karna. Andelen som brukar dricka större mängder vin (60cl eller mer) har minskat bland pojkarna sedan början av 1990-talet. Bland flickorna inleddes minskningen först under mitten av 1990-talet. Andelen som dricker stora mängder sprit (37cl eller mer) var relativt konstant under 1990-talet för att under 2000-talet minska bland pojkarna. För flickorna kunde det skönjas en svag uppgång sedan första hälften av 1990-talet. Uppgången har avstannat i 2003 års undersökning.

Relativt många i årskurs 9 har druckit hemtillverkad sprit, s k hembränt. Andelen elever som gjort detta under de senaste 12 månaderna ökade från 1991 (ca 32 %) till och med 1995 (ca 43 %), men har sedan dess minskat (ca 26 % 2003).

Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av folköl, starköl, blanddrycker, vin och sprit mätt i ren alkohol (100 %) visar att sprit samt folk- och starköl svarar för en stor del av niondeklassarnas alkoholkonsumtion. Folkölens andel ökade fram till 1990-talets slut både bland pojkarna och flickorna för att under de senaste åren minska något. Såväl pojkarnas som flickornas totala konsumtion har ökat sedan mitten av 1990-talet. En del av ökningen kan troligen förklaras med att s k blanddrycker (bland annat stark cider och alkoholisk) ingår i den totala årskonsumtionen sedan 1998. Den största delen av ökningen kommer emellertid av en ökad spritkonsumtion. I de senaste två undersökningarna har dock pojkarnas totala alkoholkonsumtion sjunkit. Det är främst spritkonsumtionen som minskat.

Drygt 30 procent av eleverna har aldrig varit berusade. En dryg tredjedel uppger att de upplevde sin första berusning vid 13-14 års ålder, d v s någon gång i årskurs 7 eller 8. Det är mycket få elever som varit berusade före 13 års ålder, i synnerhet gäller detta flickorna.

Andelen flickor som uppgett att de känner sig berusade ”varje” eller ”nästan varje gång” de dricker ökade något under början av 1990-talet, men har sedan mitten av 1990-talet legat relativt stabil. Inga könsskillnader kan skönjas vad gäller detta beteende.

Andelen som uppgav s k intensivkonsumtion av alkohol någon gång i månaden eller oftare ökade på tidigt 1970-tal för att sedan minska under hela 1980-talet fram till omkring 1988. Värdena har sedan början av 1990-talet legat relativt stabilt, men en svag minskning kan skönjas de senaste åren bland både pojkarna och flickorna.

Rökning var betydligt vanligare under början av 1970-talet än det är idag. Andelen rökare minskade under 1970-talets andra hälft. År 1983 ändrades rökfrågans formulering vilket fick till följd att andelen som uppgav att de rökte minskade något. Fram till 1989 ökade andelen rökare, för att sedan

åter minska. År 1997 omformulerades rökfrågan åter, vilket medförde att andelen uppgav att de rökte ökade. Andelen rökare var relativt konstant i slutet av 1990-talet men har minskat de senaste två åren. Andelen rökare är högre bland flickorna än bland pojkarna. Ser man till den totala tobakskonsumtionen (rökning och/eller snusning) försvinner emellertid könsskillnaden.

Andelen elever som någon gång använt narkotika minskade betydligt under 1970- och 1980-talen. År 1989 låg andelen som använt narkotika på sin lägsta nivå (3 %), men ökade därefter kontinuerligt fram till år 2001 och uppgick till 10 procent bland pojkarna och 9 procent bland flickorna. I de två senaste undersökningarna har andelen åter minskat och år 2003 var det 7 procent som uppgav att de använt narkotika. På samma sätt har attityden till narkotika förändrats också bland dem som själva aldrig prövat. I slutet av 1990-talet och början av 2000-talet var det fler som haft lust och möjlighet att pröva än det varit sedan början på 1970-talet. En minskning av andelen som har haft lust såväl som möjlighet att pröva narkotika kan dock ses bland både pojkarna och flickorna de senaste åren.

Andelen elever som sniffat var under flera år i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet tämligen stabil runt 6 procent (flickorna något lägre). År 1995 hade andelen bland pojkarna emellertid ökat till 12 procent och därefter låg andelen kring och över 10 procent. Bland flickorna kom en högsta notering år 1999, men i de senaste undersökningarna har dock nivån varit under 10 procent bland både pojkarna och flickorna.

I 1993 års undersökning infördes några frågor om dopning. Ytterst få av eleverna har rapporterat sådan erfarenhet. Bland pojkarna har det i samtliga undersökningar varit omkring 1 procent som svarat att de använt anabola steroider, medan det bland flickorna praktiskt taget inte varit någon som uppgivit detta.